

Library services in metropolitan area of Lagos: background and sociological framework. Ed. by AJE, S. B. Lagos, National Library of Nigeria, 1980. 360 p.

Igények és vélemények: szociológiai vizsgálat nigériai könyvtárhasználók körében

A 790 fős minta összetétele sok mindent elárul a helyszínről: 90% férfi, 10% nő, 31 éves és idősebb 13%. A lagosi közművelődési könyvtárakat használókat képviselik ők, a fővárosiak írástudó felének azt a kis hányadát, akik megengedhetik maguknak, hogy igénybe vegyék a közművelődési könyvtárak ingyenes szolgáltatásait.

Nigéria fővárosában vagyunk, ahol a vizsgálat időpontjában, 1974-ben még évente száz-ezer gyerek marad ki az általános iskolából, abban a városban, ahol abban az időben az általános iskola felsőbb osztályaiba csak 15%-a jut el a kisdíákoknak. Abban a városban, amelynek lakossága 1963-ban még 600 000, 1970-ben viszont majdnem másfél millió volt, a lakók fele csak gyalog vagy biciklin közlekedik, ahol egy levél 3–5 nap alatt érkezik el egy másik kerületbe, ahol a telefon még luxus. Lagos az ENSZ szakértők szerint a „túlvárosiasodás” (over-urbanization) tipikus esete, amelynek legfontosabb tünetei a szervezetlenség, a munkanélküliség, az alacsony termelékenység, a zsúfoltság, a nagyarányú bevándorlás, a személytelenség, a bűnözés, az elégtelen tömegközlekedés és egészségügyi ellátás, a szegénység. A könyvtárak egy ilyen környezetben egyben fellegrárak és oázisok is, de a távolabb lakók közül csak azok számára, akiknek van pénzük autóbuszra.

A harmadik világ tipikus modellje? Nem egészen, mert a harmadik világon belül is több világ van.

Az újságolvasó hazánkfíának először talán Biafra jut eszébe és talán azt is tudják, hogy a világ nyolc legnagyobb kőolajtermelőjének egyike, de azt már bizonyára csak nagyon kevesen, hogy a Nok-kultúra időszámításunk kezdetén korántsem tartozott a harmadosztályú harmadik világhoz. És most már a magyar könyvtárosok olvasottabb része azt is megtudhatja, hogy ebből az országból nem csak kőolajat, pálmamagot, kakaóbabot, földimogyorót, kaucsukot és önt importálhatunk, hanem igen jó minőségű szociológiai kutatást is.

Azt a nagyszabású szociológiai felmérést, amelyet az ottawai International Development Research Develop Centre és az International Association of Metropolitan City Libraries (INTAMEL) támogatott 1974-ben bonyolították le, kérdőíves-interjú módszerrel a lagosi egyetem társadalomtudományi kara dékánjának, *O. Olokonak* vezetésével.

A szociológiai vizsgálat eredményeinek ismertetésén kívül más írásokat is tartalmaz ez a 360 oldalas nagy formátumú kötet. Ezek a lagosi könyvtárak és a nigériai könyvkiadás helyzetéről tájékoztatják a részletekre, adatokra és nevekre is kíváncsi olvasót. Remélem, hogy a kedves nigériai tudós kollégák és a nyájas magyar olvasók is elnézik nekem, hogy arról számolok be, amiben illetékes vagyok.*

Oloko kolléga azt vizsgálta, hogy a szociológiai, pszichológiai, ökológiai és gazdasági tényezők hogyan befolyásolják a világvárosi környezetben élők könyvtárral kapcsolatos igényeit és véleményeit. Háromféle tényanyagot gyűjtöttek össze: a) a kétdezettek társadalmi és gazdasági helyzetére, b) a könyvtárhasználatra, c) a könyvtárral kapcsolatos beállítódásokra és véleményekre vonatkozókat.

A lagosi könyvtárhasználók fele úgy nyilatkozott, hogy csak ritkán jut hozzá azonnal a keresett könyvekhez, folyóiratokhoz, újságokhoz, és csak ritkán sikerül ülőhelyet szereznie a könyvtárban (ne feledjük, a kérdezettek fele olyan lakásban lakik, ahol nem igen akad hely az olvasásra), harmada pedig, hogy csak ritkán kapja meg a várt segítséget a könyvtárostól. Az újonnan beiratkozottak, a ritkábban látogatók, az idősebbek, és az otthonukban csak kevés könyvvel rendelkezők kedvezőbben nyilatkoztak a könyvtári szolgáltatásokról, mint a többiek. A kérdezettek 71%-a udvariasnak tartotta a könyvtárosokat, csak 8%-uk emelt komoly kifogást viselkedésükkel szemben.

A „Mit gondol, miért járnak csak ilyen kevesen könyvtárba?” kérdésre adott válaszok 70%-át négy kategóriába lehetett sorolni: a munkájukkal vannak elfoglalva az emberek (22%), nem megfelelőek a könyvtári szolgáltatások (21%), nem tartják fontosnak az olvasást (18%), kevés a könyvtár (9%). A közép- és felsőfokú végzettségűek, a mindennapos látogatók és a sok könyvvel rendelkezők gyakrabban hivatkoznak az intézményi (a könyvtári) a többiek pedig az emberi tényezőkre. A lagosi közművelődési könyvtárügy laikus kritikusi elsősorban a könyvtárak számát kevesellik, a zsúfoltság szerepel a második, a légkondicionálás hiánya a harmadik, a kevés ülőhely a negyedik, a nem eléggé barátságos könyvtárosok az ötödik, a vécék állapota a hatodik helyen. Mindent összevetve a válaszolók 22%-a teljesen elégedett, 9%-a egyáltalán nem. Érdekes kérdés a „Hány könyvtárról tud?”. A lagosi könyvtárhasználók 7%-a csak egyről, 18%-a csak kettőről, de 18%-a öt, 10%-a hat vagy több könyvtárat tudott megnevezni. Aligha hinném, hogy Budapesten magasabb arányokat állapíthatnánk meg.

Jelentős mértékben növeli vagy csökkenti a könyvtárról alkotott vélemények súlyát és érvényét az, hogy a véleményt formáló életében mennyire fontos az olvasás, mekkorát nyom az idő mérlegén, és az is, hogy milyen mértékben szorul vagy hagyatkozik rá az olvasó, a tanuló a könyvtárra. A lagosiak szabadidő-mérlege több ponton jelentősen különbözik a budapestiekétől. A legfontosabb munka utáni tevékenységek között (hétfő-

* A könyv első (terjedelmileg nagyobb) részének kilenc szerzője Lagosnak és közvetlen környékének könyvtári helyzetét tekinti át az alábbi témákkal foglalkozó tanulmányokban: a közművelődési könyvtári munkát meghatározó szociokulturális tényezők; a közművelődési könyvtárak használatát befolyásoló urbanizációs problémák; a közművelődési könyvtárak; a szakkönyvtárak; az iskolai könyvtárak; az egyetemi és főiskolai könyvtárak; a felnőttoktatás; a lagosi könyvkiadás 1863–1970 között; könyvkiadás és könyvterjesztés a mai Lagosban. (– a szerk.)

től-péntekig) az olvasás és tanulás vezet nagy fölénnyel (56%), a második helyen a könyvtárba járás (13%) áll, majd a pihenés (11%), barátokkal való találkozás (6%), a sport (4%) és a házimunka (2%) következik, a rádiózás és tévézés csak ez után (2%). (Rádiója a kérdezettek 50%-ának, televíziója 10%-ának van.) Szombaton a házimunka kerül első helyre (23%), de a könyvtárba járás (18%) megtartja második helyét. A könyvek beszerzési forrásai között is jóval nagyobb a könyvtár részesedése Lagosban, mint Budapesten. A könyvek 41%-a könyvtári eredetű, 37%-a kerül könyvesboltból, 17%-a barátoktól és ismerősöktől az olvasókhöz. (A kérdezettek 36%-a 1–20, 22%-a 100-nál több könyvvel rendelkezik.) A középiskolás és egyetemista diákok körében az iskolai könyvtár a legfőbb forrás (43%), ezután a könyvesbolt (24%) és a közművelődési könyvtár (21%) következik, és náluk is jelentős a másoktól kölcsönzött könyvek aránya (14%). Ebből viszont az is kiderül, hogy Lagosban is jelentős (a budapestieknél nagyobb) mértékű a párhuzamos könyvtárhasználat. Ezt a kérdést is vizsgálták a nigériai kutatók, és megkérdezték a diákokat, hogy melyik könyvtárban érzik jobban magukat. Négy diák közül három azt válaszolta, hogy a közművelődési könyvtárban.

A „Milyen gyakran látogatja a könyvtárat?” kérdés válaszainak kategorizálásakor a magyar kutatók egy része még a hetente kategória felállítását is fontolgatja. A lagosi közművelődési könyvtárak tagságának 41, használóinak 23%-a naponta keresi fel a könyvtárat, és csak 12 illetve 24%-uk ritkán. (Ez a „ritkán” azonban jóval gyakrabban fordul elő, mint a miénk.) Ismételten figyelmeztetnem kell a magyar olvasót, hogy egy olvasni tudó kisebbség könyvtárhasználati szokásairól van szó, akik egy felerészben írástudatlanságból álló fővárosi lakosságnak csak 1–2 százalékát teszik ki. Igen ám, de ez az arány jelentős mértékben megnövekedne már akkor is, ha a munkanélküliség jelentős mértékben csökkenne, mert így a könyvtárat még vagy átmenetileg nem használók jelentős része ki tudná fizetni az autóbusszjegyet, vagy meg tudná venni a kerékpárt.

A kérdezettek 84%-a úgy véli, hogy a könyvtárnak mindenkit egyformán ki kell szolgálni, tekintet nélkül arra, hogy milyen nemhez, nemzedékhez, fajhoz, társadalmi réteghez, vallási vagy politikai csoporthoz tartozik az illető. Először nem igen éreztem ennek a kérdésnek a létjogosultságát. Aztán az ország történelmét és társadalmi helyzetét tanulmányozva egyet kellett értenem Oloko kollégával. Attól, hogy hivatalos nyelve az angol, Nigéria még igazi afrikai ország, ahol a lakosság 48%-a mohamedán, 34%-a keresztény, 18%-a pedig törzsi kultuszok híve. Ezzel szemben a megkérdezettek 88%-a keresztény, 11%-a mohamedán. Miről is van szó? Többek között arról, hogy a könyvtárral kapcsolatba kerülő szerencsés kisebbség befogadná-e maga közé a kevésbé szerencsés többséget, vagyis a nyilvános könyvtár nyilvánosságának szubjektív akadályairól. Azok között találtak nagyobb arányban olyanokat, akik korlátoznák a könyvtárak nyilvánosságát, akik kényelmes és csendesebb lakásban élnek, és akik ritkábban vesznek kézbe napilapokat. Vajon milyen válaszokat kapnánk erre a kérdésre Magyarországon? A cigányokon és a bolondokon kívül vajon kiket ebrudaltatnának ki a könyvtárból egyesek, és hány százalékát tennék ki könyvtári tagságunknak ezek az egyesek? Kevésbé kényes, de érdekes az életkori elhatárolódás szükségességét firtató kérdés (ami nálunk is még mindig vita tárgya). A zömmel 30 évesnél fiatalabb kérdezettek egyharmada külön könyvtárakat nyitna a tizenéveseknek. És egy harmadik fajta korlátozással kapcsolatos állásfoglalás:

a kérdezettek egyötöde csak komoly irodalmat tartana a könyvtárakban. (Erről is érdemes lenne megkérdezni a magyar könyvtártagokat.)

A lagosi közművelődési könyvtárakat használók elsősorban azt várják a könyvtártól, hogy önképzésükben legyen segítségükre (61%-uk), jóval kevesebben kutatásaikhoz (13%), a hasznos időtöltéshez (7%) a közéleti tevékenységükhöz (4%) várnak segítséget.

„Milyen fajta könyvekre kellene költeni elsősorban a könyvtárnak a könyvbeszerzésre rendelkezésre álló pénzt?”, kérdezték a nigériai kutatók. A legtöbben közgazdasági (57%), természettudományi (54%), az üzleti élettel kapcsolatos (50%) könyveket javasolnak. A további sorrend: alkalmazott tudományok (48%), nyelvek (45%), politika (45%), földrajz (35%), történelem (34%), vallás (33%), regények (30%), filozófia (27%), életrajzok (23%), matematika (15%). Ne gondolja senki sem, hogy minden nigériai könyvtárhasználó üzletember, hiszen a kérdezettek 25%-a fizikai munkás, 45%-a tisztviselő volt, és azt sem, hogy Lagosban egy regényre egy filozófiai mű jut, hiszen a legkedvesebb olvasmányok ranglistáját itt is a regények vezetik (21%), de a második helyen – tény és való – a közgazdaságtan áll (18%), és a harmadik helyen a természettudomány (13%), a filozófia viszont csupán a válaszolók 0,7%-ánál szerepel a legkedvesebb olvasmányok között. (Meg kell rögtön jegyeznem, hogy Magyarországon 0,5% alatt!)

„Az emberek egyik része úgy gondolja, hogy a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos döntéseket maguknak a könyvtárosoknak kell meghozni, mások viszont azt, hogy a könyvtárosoknak össze kell gyűjteni a könyvtárhasználók ötleteit és javaslatait” – olvashatták Oloko kolléga meditációját a nigériai könyvtárhasználók, és 87%-uk az utóbbi véleményen volt. Történt mindez 1974-ben, azóta (1980-ban) bevezették az ingyenes alapfokú oktatást, 800 új középiskola és 74 tanítóképző épült. 1974-ben még 60%-a sem járt iskolába a kiváltságos középiskolás diákok anyukáinak. Nem véletlen tehát, hogy Lagosban igen nagy a könyvtár becsülete. Örvendetes, hogy a könyvtár komolyan vételének egyik meggyőző bizonyítéka éppen egy ilyen, célszerű és szakszerű szociológiai kutatás, amelyet remélhetőleg újabbak is követnek, köztük talán majd egyszer egy nigériai-magyar összehasonlító vizsgálat is.

KAMARÁS ISTVÁN